

ISBN: 978-99955-45-37-6
УДК: 657.05:174]005

Датум пријема рада: 29.04.2021.
Датум прихватања рада: 11.11.2021.
Прегледни научни рад

ЕТИЧКИ ИЗАЗОВИ ЗА УПРАВЉАЧКЕ РАЧУНОВОЂЕ

ETHICAL CHALLENGES FOR MANAGEMENT ACCOUNTANTS

Теодор М. Петровић

Универзитет у Источном Сарајеву, Економски факултет Брчко, БиХ
teodor.petrovic@efb.ues.rs.ba; teodor.petrovic.efb@gmail.com

Љилјана Ж. Танасић

Универзитет у Источном Сарајеву, Економски факултет Брчко, БиХ
ljiljana.tanasic@efb.ues.rs.ba; ljiljana.tanasic.efb@gmail.com

***Апстракт:** Виши ниво повјерења у информација из финансијских извештаја повећава сигурност инвеститора, убрзава финансијске и робне токове и подиже ефикасност тржишта капитала и привреде у цјелини. Велике финансијске преваре и финансијска криза довели су до неповјерења у рачуноводствену професију, а враћање кредибилитета могуће је ако професионалне рачуновође буду пружали услуге у складу са највишим етичким стандардима. Етика у рачуноводству представља скуп широко прихваћених моралних норми и вриједности, које служе рачуновођама као путокази у обезбјеђењу квалитета финансијског извештавања. Етика иде даље од закона, покрива све оне ситуације које нису обухваћене законским и професионалним нормама, нејасне случајеве и правне празнине. Стандарди етичког понашања за практичаре управљачког рачуноводства и финансијског менаџмента Института управљачких рачуновођа објављени 1983. године, а измијењени 2005. и 2017. године, дефинишу обавезе према јавности, професији и одржавање највиших стандарда етичког понашања. У првом дијелу рада презентоване су карактеристике рачуноводствене професије и етички изазови рачуновођа код објављивања финансијских извештаја. У другом дијелу указано је на природу и димензије етике и морала, њихову примјену у рачуноводственој пракси и рачуноводственој професији, док је у трећем дијелу рада фокус на настанку и развоју етичких стандарда за управљачке рачуновође и друге учеснике у ланцу припреме и објелодањивања финансијских извештаја.*

***Кључне ријечи:** рачуноводство, финансијски извештаји, етика, стандарди, управљачке рачуновође*

Abstract: *A higher level of confidence in the information from the financial statements increases the security of investors, accelerates financial and commodity flows, and raises the efficiency of the capital market and the economy as a whole. Major financial frauds and the financial crisis have led to mistrust in the accounting profession, and the restoration of credibility is possible if professional accountants provide services in accordance with the highest ethical standards. Ethics in accounting is a set of widely accepted moral norms and values, which serve to accountants as a guide in securing the quality of financial reporting. Ethics goes beyond the law, covering all those situations that are not covered by legal and professional norms, unclear cases, and legal gaps. The Standards of Ethical Conduct for Practitioners of Management Accounting and Financial Management of the Institute of Management Accountants, published in 1983 and amended in 2005 and 2017, define obligations to the public, the profession, and the maintaining of the highest standards of ethical conduct. The first part of the paper presents the characteristics of the accounting profession and ethical challenges for accountants in publishing financial statements. The second part points out the nature and dimensions of ethics and morals, their application in accounting practice and the accounting profession, while the third part focuses on the emergence and development of ethical standards for management accountants and other participants in the chain of preparation and disclosure of financial statements.*

Keywords: *accounting, financial statements, ethics, principles, standards, management accountants*

1. УВОД

Велики финансијски скандали, праћени преварама у финансијским извјештајима, у последње двије деценије створили су највећу кризу повјерења у рачуноводствену професију и нагласили значај етичког понашања. Јавност од рачуноводствене професије очекује да обавља повјерене дужности придржавајући се највиших професионалних стандарда. Поред напора на унапређењу законске и професионалне регулативе, подизања квалитета корпоративног управљања и постављање независних надзорних тијела, за обезбјеђење квалитетног финансијског извјештавања, неопходно је и поштовање високих етичких захтјева. Финансијско извјештавање није егзактан процес ослобођен субјективизма и квалитет финансијског извјештавања можемо схватити као степен дивергенције информација у финансијским извјештајима од економске реалности (Малинић, 2011, стр. 245). Носиоци одговорности за финансијско извјештавање на глобалном нивоу су међународне организације, на националном нивоу то су држава, национална регулаторна тијела, професионалне организације и независна јавна надзорна тијела, док је на нивоу предузећа одговорност на менаџменту, одбору за ревизију и професионалним рачуновођама, укључујући и ревизоре. Савршено финансијско извјештавање не постоји и вјероватно никада неће бити достигнуто, није могуће развити правила која су примењива у свим ситуацијама, и отуда постојање изузетног права опције између различитих рачуноводствених рјешења. Поштовање

професионалне и законске регулативе није довољна гаранција за квалитет финансијског извјештавања и незамјењива је улога етичког понашања у обезбеђењу квалитета.

Примјена етичких смјерница које су развила професионална тијела и корпоративни кодекси понашања нису довољни да ријеше проблем етичког понашања и неопходно је већу пажњу овим питањима посветити и у универзитетском образовању и професионалном понашању будућих професионалних рачуновођа. Рачуноводствену етику не можемо везивати само за професионалне рачуновође, јер сви они који утичу на финансијско извјештавање морају се једнако односити према професионалним рачуноводственим етичким стандардима. Можемо говорити о етичким изазовима рачуновођа на подручјима непосредне примјене рачуноводствене регулативе, етичким изазовима менаџмента, етичким изазовима ревизорске праксе, етичким изазовима на законодавном нивоу, етичким изазовима власника, финансијских и правних савјетника, политичке елите и академских рачуновођа (Малинић, 2011, стр. 250).

Рачуновође имају бројне етичке одговорности, према себи, породици, професији, клијентима и компанији у којој раде, међутим поставља се питање која је основна одговорност рачуновође? За почетак нудимо једноставан одговор: рачуновођа треба да ради свој посао! То је етичка ствар и рачуновођа имплицитно обећава да ће радити свој посао када уђе у професију и обећање би се требало одржати. Међутим, када људи раде свој посао, постоје случајеви гдје је то проблематично, у смислу да може доћи до сукоба у оквиру посла, сукоба између различитих послова, професије и личног живота појединаца и сл. Шта радити у тим случајевима? Које стандарде користити за рјешавање ових сукоба? Како бити сигуран који су стандарди прихватљиви, које су акције добре, које су праксе фер? Како проучавање етике помаже у одговорима на претходна питања? Обављање посла обухвата различите одговорности и оне су најчешће наведене у опису посла, приручницима о систематизацији радних мјеста, упутствима, кодексу понашања компаније и, коначно, кодексу понашања или етичности професије (Duska, Duska и Ragatz, 2011).

2. РАЧУНОВОДСТВО КАО ПРОФЕСИЈА

Рачуноводство је професија која нема дугу историју традиционалних професија као што су право, медицина и теологија. Универзитет у Болоњи сматра се најстаријим универзитетом и основан је 1088. године, Универзитет у Паризу је на другом мјесту, а основан је 1150. године (Годоровић, 2018, стр. 217). Ови универзитети имали су три професионална факултета: право, медицину и теологију. Иако је право тек добило статус професије када су ови универзитети основани, ослањајући се на коријене правне праксе Римске империје, медицина је практикована више од 1000 година, при чему је Хипократ, око 400. г.п.н.е., формулисао своју чувену Заклетву која се рачуна као први кодекс професионалног понашања. Такође, теологија, као академски израз системског

проучавање Бога и религије, у то вријеме била је стара већ 1000 година. С друге стране, рачуноводство се организовало као професија тек прије 150 година (Тодоровић, 2018, стр. 42). При томе, тачно је да је у XV вијеку Лука Пачоли описао и установио систем двојног књиговодства, међутим до средине XIX вијека рачуноводство је у великој мјери посматрано као софистицирано књиговодство и његов развој као науке подударно се са индустријском револуцијом и све већим значајем корпорација и јавних компанија. Прво професионално удружење рачуновођа, под називом Институт овлашћених рачуновођа Енглеске и Велса (Institute of Chartered Accountants in England and Wales - ICAEW) основано је 1880. године, а добијање краљевске повеље омогућило је и прво професионално именовање "овлашћени рачуновођа". У Америци прво професионално удружење рачуновођа, Институт за рачуноводство (Institute of Accountants), основано је 1882. године и прве лиценце овлашћеног јавног рачуновође издала је држава Њујорк 1896. године (Lee, 1995, стр. 53-54). Средином XX вијека у САД, када је рачуноводствена дисциплина тражила статус професије, Комисија за стандарде образовања и искуства за сертификате и јавне рачуновође (Commission on Standards of Education and Experience for Certificates and Public Accountants) издала је извјештај у коме је навела седам основних карактеристика професије: (1) тијело специјализованих знања, (2) признат формални процес образовања за стицање потребног специјализованог знања, (3) стандарди професионалних квалификација који регулишу пријем у професију, (4) стандарди понашања који регулишу однос практичара са клијентима, колегама и јавношћу, (5) признање статуса, (6) прихватање друштвене одговорности својствене занимањима у јавном интересу, (7) организација посвећена унапређењу социјалних обавеза групе (Duska, Duska и Ragatz, 2011, стр. 69).

Рачуноводство је занат, вјештина и наука и његова основна сврха је пружање информација о економском пословању лица или организација. Рачуновођа припрема и израђују финансијске извјештаје којима треба да приступи низ изабраних група, од управе предузећа, пореских агенција, до потенцијалних инвеститора. Ови извјештаји, од којих се очекује да дају поуздану и корисну слику финансијског пословања организације, сачињавају се у оквиру смјерница које је развила сама професија и концептуални оквир је кохерентан систем међусобно повезаних циљева и основа од које се очекује да доведе до конзистентних стандарда, да прописује природу, функцију и ограничења финансијског рачуноводства и извјештавања (Duska, Duska и Ragatz, 2011, стр. 11). Етика објелодањивања и откривања истине за рачуновођу представља компликовано питање. Колико рачуновођа мора да објелодани? Мора ли рачуновођа објелоданити све? Са каквим се захтјевима за објелодањивањем сусреће рачуновођа? На примјер, проблем утврђивања и објелодањивања вриједности имовине по историјском трошку или по фер тржишној вриједности. Са етичког становишта важно је установити: (1) за кога се припрема финансијска слика; (2) ко има право увида у ову слику и (3) шта треба урадити

када различите слике користи супростављене стране које имају право на увид (Duska, Duska и Ragatz, 2011, стр. 137).

Полазећи од тога да је улога управљачког рачуновође обезбјеђивање информација за менаџере, може се помислити да на том подручју нема мотива за понашање који би их удаљавало од истинитог и поштеног извјештавања и непристрасног припремања бројних одлука (Малинић, Милићевић и Стевановић, 2012, стр. 24). Међутим, претпоставимо, нпр., да директор компаније жели од рачуновође да "мало козметички уљепша финансијску слику" како би оставио бољи утисак на управни одбор који размишља о обнављању његовог мандата. Очигледно је да неиспуњавање "жеље" директора доводи у питање и положај рачуновође у компанији. Ако рачуновођа уважи "жељу" директора, да ли може информације пренијети "фер" и "објективно"? Примјена стандарда је изгледа више умјетност него наука и постоје бројне могућности за приказивање финансијских извјештаја у повољном и неповољном свјетлу, у складу са стандардима, а да такво понашање ипак крши дух истинитог и поштеног извјештавања, иако је унутар слова закона. Од управљачког рачуновође може се тражити: (1) признавање прихода раније него што би требало да буду признати, (2) признавање потенцијалних прихода, (3) признавање лажних прихода, (4) признавање текућих оперативних трошкова који су примјеренији претходном обрачунском периоду или су одложени за будући обрачунски период, (4) непризнавање или непримјерено смањивање обавеза у текућој години, (5) признавање текућих прихода као одложених за будући период, (6) признавање будућих трошкова као текућих трошкова пословања и сл.

Рачуноводствена професија је развила више етичких кодекса који постављају стандарде за понашање рачуновођа, стандарде који захтијевају нешто више од простог придржавања слова закона. Ови софистицирани кодекси представљају еквивалент обавезујућем моралном закону организације и одређују шта се етички захтијева од рачуновође (Duska, Duska и Ragatz, 2011, стр. 77).

3. ЕТИКА РАЧУНОВОЂА

За етику се, у животу и у литератури, каже да она представља науку о моралу, скуп моралних принципа и вриједности, учење о добру и злу и избор онога што је добро, као и правила како се понашати према другима (Шкарић-Јовановић, 2008, стр. 82-83). Објашњења појма етике разликују да ли се полази од науке о моралу, моралних принципа, од филозофије или етичког кодекса. Етика је, иначе, "дио филозофије који проучава и процјењује моралне вриједности", односно "поријекло и начела моралности", док сам морал представља "скуп обичаја, нарочито до-брих обичаја, оних који омогућавају повољан и складан опстанак и развитак појединаца и друштва, врлину, крепкост, највиши закон одржавања људског друштва" (Вујаклија, 1951, стр. 312). Зашто би се рачуновођа требао укључити у проучавање етике када сваки рачуновођа већ има морална увјерења која слиједи? Постоји неколико разлога за проучавање етике:

(1) нека морална увјерења која појединац има можда нису довољна, пошто су то једноставна увјерења о сложеним питањима и проучавање етике помаже појединцу да разријешу ова питања увидом у принципе који дјелују у тим случајевима; (2) у неким ситуацијама, због конфликтних етичких принципа можда ће бити тешко одредити шта да се ради и у тим случајевима етичко закључивање може пружити увид како поступити између конфликтних принципа и показати зашто су одређени поступци пожељнији од других и проучавање етике може помоћи у развијању етичког резоновања; (3) појединци се могу држати неких неадекватних увјерења или се придржавати неадекватних вриједности, а подвргавање тих увјерења или вриједности етичкој критичкој анализи може показати њихову неадекватност (Duska, Duska и Ragatz, 2011, стр. 37).

Финансијски рачуновођа ради за одређену компанију, било као главни финансијски директор или контролор, линијски рачуновођа који обавља одређене задатке или као консултант за одређене послове који доприносе финансијској слици компаније. Управљачки рачуновођа може да ради као финансијски менаџер, рачуновођа или интерни ревизор, у зависности од свог положаја у компанији, од њене величине и природе дјелатности. Рачуновође у организацији, било да су финансијски службеници, стручњаци за процјену вриједности или књиговође, дужни су да прикажу финансијску слику компаније што тачније, чак и ако то штети компанији. Иако управљачке рачуновође имају одговорност према компанијама, које их запошљавају, њихова најважнија обавеза је објелодањивање истине (Duska, Duska и Ragatz, 2011, стр. 136). Због обавезе управљачког рачуновође да поштено извјештава, рачуноводствену функцију требало би држати одвојено од остатка процеса управљања и ово није само етички здраво него и управљачки мудро, пошто је за доношење одлука у компанији важно имати што тачнију слику финансијског стања.

Гелерман (Gellerman, 1986, стр. 88) наводи четири начина које менаџери користе да оправдају сумњиво понашање и управљачке рачуновође могу користити ове рационализације као водич против погрешног представљања финансијских извјештаја. Први разлог неетичког понашања је увјерење да је активност унутар разумних етичких и законских граница и није "незаконита или неморална". Неке рачуноводствене технике дозвољене су на основу општеприхваћених рачуноводствених принципа (Generally Accepted Accounting Principles - GAAP), али правила подлијежу широкој интерпретацији, па компаније имају слободу и могућности за представљање финансијских извјештаја у повољном или неповољном свјетлу, чак и у складу са овим принципима. Међутим, такво понашање крши дух, иако је унутар слова закона. Али зашто би рачуновођа требао да дјелује у складу са словом закона и избјегава дух манипулације финансијским подацима? Зато што ако нешто "не мирише добро", можда је најбољи етички савјет: "кад сте у недоумици, немојте" (Duska, Duska и Ragatz, 2011, стр. 141). Други разлог који оправдава неетичко понашање, према Гелерману, јесте вјеровање да су одређене активности у најбољим интересима појединца или корпорације и да се од појединца очекује

да предузима те активности (Gellerman, 1986). Другим ријечима, управљачки рачуновођа је запослен у компанији, не ради у рачуноводственој фирми, и очекује се да ће бити лојалан компанији која му исплаћује плату (Duska, Duska и Ragatz, 2011, стр. 142). Чини се да та оданост захтијева да се ради за добро компаније, што рачуновођа не би урадио као објективни аутсајдер, јер иако је природно да прва оданост буде према њему самом, етички кодекс управљачких рачуновођа захтијева објективност и обавезу према јавности. Трећи разлог који оправдава неетичку активност је вјеровање да је активност "сигурна" јер никада неће бити откривена или објелодањена, што је класично комбинација открића "злочина и казне" (Gellerman, 1986, стр. 88).

Прве двије Гелерманове рационализације покушавају да оправдају сумњиво или спорно понашање, док је у трећој понашање очигледно погрешно. Коначни, четврти разлог за лоше етичке изборе је вјеровање да ће компанија, пошто активности помажу компанији, заштитити рачуновођу који обавља спорну активност, а што, опет, зависи од интегритета челника компаније. Ако су они вође који оправдавају нелегалну или неетичку активност, опростиће рачуновођи. Међутим "праштање" траје само док неетичка или илегална активност остане неоткривена. Ако сте рачуновођа у култури која очекује, промовише или подстиче неетичко понашање, чак и тихо одобрава незаконите активности, ваш интегритет је у смртној опасности и најбољи начин је не учествовати у таквом понашању, чак и ако то значи губитак посла (Gellerman, 1986, стр. 88). Због тога стандарди етичког понашања нуде савјете практичарима управљачког рачуноводства и финансијског менаџмента, када се суоче са етичким питањима, како треба да слиједи утврђене политике организације које се односе на рјешавање сукоба.

4. ЕТИЧКИ СТАНДАРДИ ЗА УПРАВЉАЧКЕ РАЧУНОВОЂЕ

Увидјевши своју одговорност рачуноводствена професија је, кроз своју саморегулативу, развијала своје етичке стандарде. Етички стандарди рачуноводствене професије су новија тековина и према Маурицију, у Великој Британији прва скромна кодификација етичких стандарда за јавне рачуновође појавила се 1969. године и у побољшаној верзији 1975. године, опет за јавне рачуновође и ревизоре (Стевановић, 2001, стр. 50). Ови стандарди се данас једнако односе и на рачуновође компанија, као и на управљачке рачуновође. Међутим, због специфичне улоге управљачког рачуноводства, која се не може у тој мјери ослонити на стручну рачуноводствену регулативу (начела, стандарде, законска рјешења), отпочело се и са доношењем посебних етичких стандарда за управљачке рачуновође (Стевановић, Малинић и Милићевић, 2007, стр. 52-55).

Прву кодификацију етичких стандарда за управљачке рачуновође дао је амерички Институт управљачких рачуновођа (Institute of Management Accountants - ИМА), који је основан 1919. године и усмјерен је на унапређење професије управљачког рачуноводства, а чланове чине рачуновође запослене у индустријским и комерцијалним компанијама, што се разликује од јавних

рачуновођа који своје услуге пружају јавности. Институт је задужио свој Одбор за праксе управљачког рачуноводства (Management Accounting Practices Committee) за израду смјерница о концептима, политикама и праксама управљачког рачуноводства, што је за резултат имало и објављивање Извјештаја 1Ц "Стандарди етичког понашања за управљачке рачуновође" (Стевановић и Петровић, 2016, стр. 34).

Извјештај 1Ц описује етичке стандарде којих се управљачке рачуновође требају придржавати како би се постигли циљеви управљачког рачуноводства и који су идентификовани у Извјештају 1Б "Циљеви управљачког рачуноводства": (1) пружање информација и (2) учешће у процесу управљања. Према овом Извјештају, од управљачких рачуновођа се захтијева пружање информација свим нивоима менаџмента, и то информације потребне за (а) планирање, процјену и контролу пословања, (б) заштиту имовине организације и (в) комуницирање са заинтересованим странама ван организације као што су акционари и регулаторна тијела (Woelfel, 1986, стр. 365). Учесће у процесу управљања захтијева од управљачког рачуновође да се на одговарајућим нивоима активно укључи у процес управљања ентитетом када је у питању доношење стратешких, тактичких и оперативних одлука и помогне у координацији организације. Управљачки рачуновођа посљедњих година учествује као дио менаџмент тима, савјетник менаџменту и пословни партнер, што је значајно за разумијевање етичких одлука управљачких рачуновођа.

Извјештај 1Ц садржи три дијела: (1) предговор, (2) дио који успоставља четири критеријума за етичко понашање и списак одговорности управљачких рачуновођа који се односе на сваки критеријум: (а) компетентност, (б) повјерљивост, (в) интегритет, (г) објективност, и (3) смјернице за рјешавање етичких питања конфликта (Woelfel, 1986, стр. 366).

4.1. Критеријуми за етичко понашање

Компетентност је први критеријум који је наведен у стандардима и покрива три задатка управљачког рачуновође: (а) одржавање одговарајућег нивоа професионалне способности сталним развијањем својих знања и вјештина, (б) вршење професионалних дужности у складу са одговарајућим законима, прописима и техничким стандардима и (в) припрему потпуних и јасних извјештаја и препорука на основу пажљиве анализе релевантних и поузданих информација.

Повјерљивост је други критеријум наведен у стандардима и подразумева три обавезе за управљачког рачуновођу: (а) уздржавање од откривања повјерљивих информација стечених током свог рада, осим када је за то овлашћен или законом обавезан, (б) обавјештавање подређених у вези са повјерљивошћу информација стечених током свог рада и надгледање њихове активности како би се осигурало чување те поверљивости и (в) уздржавање од коришћења повјерљивих информација стечених током свог рада ради неетичке или незаконите користи, лично или преко трећих лица (Woelfel, 1986, стр. 367).

Трећи критеријум је интегритет и претпоставља седам одговорности управљачког рачуновође: (а) да избјегава стварне или очигледне сукобе интереса и упозори све учеснике о могућем конфликту, (б) да се уздржи од било које активности која би нарушила његову способност вршења етичке дужности, (в) да одбије сваки поклон, услугу или гостопримство које утиче или може утицати на његове поступке, (г) да се уздржи од активног учешћа или пасивног посматрања подривачке активности у односу на легитимне и етичке циљеве организације, (д) да препозна и саопшти професионална и друга ограничења која онемогућавају одговорне процјене или успјешно одвијање његових активности, (ђ) да објелодани неповољне, као и повољне информације и професионалне процјене и мишљења и (е) да се уздржи од обављања или подршке било којим активностима које би могле дискредитовати професију (Стевановић, 2001, стр. 51).

Крајњи критеријум је објективност и према овом стандарду управљачки рачуновођа има обавезу: (а) да преноси информације поштено и објективно и (б) потпуно прикаже све релевантне информације од којих би се могло разумно очекивати да ће утицати на разумијевање објављених извештаја, коментара и препорука (Woelfel, 1986, стр. 368).

Дио Извјештаја ИЦ под називом "Рјешавање етичког сукоба" садржи смјернице за постизање договора између лица са почетно супротстављеним ставовима или интересима. У примјени стандарда етичког понашања управљачки рачуновођа се могу сусрести са проблемима у препознавању неетичког понашања или у рјешавању етичких сукоба. Када се појаве значајна етичка питања, управљачки рачуновођа треба да прати утврђену политику организације која се односи на сукоб. У ситуацијама када ова политика не ријешу сукоб, он треба да размотри неколико начина дјеловања. Прво да разговара о проблему са првим надређеним, осим када се чини да је надређени умијешан у случај, а затим да проблем предочи слједећем вишем нивоу менаџмента. Ако се не може постићи задовољавајуће рјешење о првобитно предоченом проблему, питање треба представити слједећем, вишем, управљачком нивоу. Контакт са нивоима који су изнад непосредно надређеног треба започети уз знање надређеног, под претпоставком да надређени није умијешан. При томе потребно је објаснити релевантне дилеме у разговору са етичким савјетником, да би се стекао одговарајући увид у могућа разрјешења етичког сукоба. Међутим, ако етички сукоб и даље постоји, након што су исцрпљене све интерне могућности, управљачки рачуновођа може поднијети оставку и о томе информисати представника организације. По том основу, у оквиру овог дијела наглашено је да "изузев где је законски прописано, саопштавање ових проблема властима или појединцима који нису запослени или ангажовани у организацији, не сматра се прихватљивим" (Woelfel, 1986, стр. 368).

Стандарди који су првобитно објављени нису успоставили санкције за њихово непоштивање и Институт управљачких рачуновођа је 1987. године усвојио процедуре за кршења кодекса, у распону од писма опомене, до суспензије или

искључивања (Kulesza и Pollara, 2019). Такође, Институт је, развијајући их сагласно потребама, 1997. године публиковао ревидирани текст стандарда под насловом "Стандарди етичког понашања за практичаре управљачког рачуноводства и финансијског менаџмента" (ИМА, 1997).

У складу са измјенама, практичари управљачког рачуноводства и финансијског менаџмента имају обавезу према јавности, својој професији, организацији у којој послују и себи, да одржавају највише стандарде етичког понашања (Duska, Duska & Ragatz, 2011: 1). Главна новина је, дакле, проширење стандарда и на носиоце функције финансијског менаџмента, покривајући на тај начин и подручје екстерног финансијског извјештавања од стране предузећа (Стевановић и Петровић, 2016, стр. 34).

У јеку глобалних финансијских скандала и све веће потребе за директним етичким смјерницама, Институт управљачких рачуновођа је 2005. године издао нове смјернице, чији је задатак био да боље одражавају етичку климу у датом времену и отворио је повјерљиву линију за помоћ у области етике за своје чланове и друге професионалце у области финансија.

Наиме, резултат тих активности је био "Извјештај о етичкој професионалној пракси" који је налагао да се сваки члан Института мора посветити највишем етичком понашању. Институт управљачких рачуновођа се 2013. године придружио Међународној федерацији рачуновођа (International Federation of Accountants - IFAC) и имао је обавезу да покаже како њен кодекс није ништа мање строг од оног који је поставио Одбор за међународне етичке стандарде за рачуновође (International Ethics Standards Board for Accountants - IESBA). Због робусног етичког програма било је потребно мало измјена да би се ускладили са међународним стандардима (Kulesza и Pollara, 2019).

Након разматрања промјена у пословном и регулаторном окружењу, укључујући глобализацију трговине и професију управљачког рачуноводства, Институт је 2017. годину објавио ревидирану верзију етичког кодекса "Извјештај о етичкој професионалној пракси" који је ступио на снагу 1. јула 2017. године. Извјештај се фокусира на посебне захтјеве за управљачке рачуновође, који се морају придржавати четири основна стандарда: компетентност, поверљивост, интегритет и кредибилитет. Односни стандарди су у ревидираној верзији сажетији и једноставнији за разумијевање и примјену, и потпуније одражавају глобални обим управљачког рачуноводства, јер захтјевају да управљачке рачуновође допринесу етичкој култури и да интегритет професије ставе изнад личних интереса.

У односу на првобитни садржај стандарда (1983. и 2005.), стандарди објављени 2017. године, као и питања етичких сукоба су ревидирана у мањој мјери, док темељне поставке нису претрпјеле значајније измјене. Наведени стандарди су приказани у табели 1.

Приказ 1. Извјештај о етичкој професионалној пракси – Стандарди

I Компетентност	II Повјерљивост
<ol style="list-style-type: none"> 1. Одржавање одговарајућег нивоа професионалног лидерства и стручности развијањем знања и вјештина. 2. Испуњавање професионалне дужности у складу са одговарајућим законима, прописима и техничким стандардима. 3. Обезбјеђење тачних, јасних, сажетих и благовремених информација и препорука за процес одлучивања, као и просуђивање и помоћ у управљању ризиком. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чување повјерљивих информације, осим оних чије је објелодањивање одобрено или законом захтијevano. 2. Информисање свих релевантних страна о одговарајућој употреби повјерљивих информација, као и надгледање како би се осигурало поштовање правила.. 3. Уздржавање од употребе повјерљивих информација у сврхе стицања неетичке или незаконите користи.
III Интегритет	IV Кредибилитет
<ol style="list-style-type: none"> 1. Избјегавање конфликта интереса. Редовно комуницирање са пословним сарадницима како би се избегли конфликти интереса. Савјетовање свих учесника о евентуалном сукобу интереса. 2. Уздржавање од било којег понашања које би штетило извршавању етичких дужности. 3. Уздржавање од учествовања или подржавања било којих активности које би могле дискредитовати професију. 4. Доприношење позитивној етичкој култури и стављање интегритета професије изнад личних интереса. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поштено и објективно преношење информација. 2. Објелодањивање свих релевантних информација за које се може разумно очекивати да ће утицати на разумијевање извјештаја, анализа или препорука планираних корисника. 3. Објелодањивање одлагања или недостатака информација, правовремености, обраде и интерних контрола у складу са политиком организације и/или важећим законом. 4. Објелодањивање професионалних ограничења или других ограничења која нарушавају одговорност просуђивања или успјешно обављање неке активности.

Извор: IMA, 2017. Statement of Ethical Professional Practice, c .3. Преузето 04.02.2021. ca <https://www.imanet.org/-/media/b6fbbeb74d964e6c9fe654c48456e61f.ashx?la=en>

Стандарди су представљали корак према професионализму и односили се на смјернице англоамеричких професионалних тијела: британски Институт овлашћених управљачких рачуновођа (Chartered Institute of Management Accountants - CIMA), амерички Институт управљачких рачуновођа и Друштво управљачких рачуновођа Канаде (Society of Management Accountants of Canada - SMAC). Испитаници из компанија које котирају на Форбесовој листи сложили са већином стандарда, међутим имали су и критичка мишљења да су превише нејасни и општи, и да не пружају довољне смјернице у стварним ситуацијама "сиве зоне" (Enderich и Trapp, 2018, стр. 7).

4.2. Рјешавање етичких питања

У примјени стандарда етичке професионалне праксе, практичари управљачког рачуноводства и финансијског менаџмента суочавају се и са неетичким проблемима или понашањем које не треба игнорисати. Када се суоче са етичким питањима, они треба да слиједе утврђене политике организације које се тичу

рјешавања етичких сукоба. Код рјешавање етичких сукоба, односно начина дјеловања практичара управљачког рачуноводства, према Извјештају о етичкој професионалној пракси из 2017. године у односу на претходне верзије, изостављен је дио гдје је било наглашено да се контакт за вишим менаџерским нивоом започиње само уз знање надређеног, под претпоставком да надређени није умијешан у настали проблем, као и дио у коме се наводи да, изузев гдје је законски прописано, саопштавање ових проблема властима или појединцима који нису запослени или ангажовани у организацији, не сматрају се прихватљивим. Као замјену за изостављене дијелове, Институт управљачких рачуновођа, је сада понудио опцију анонимне телефонске линије за помоћ, коју чланови могу назвати и тражити савјет на који начин да се кључни елементи Извјештаја о етичкој професионалној пракси примјене на етичка питања (ИМА, 2017).

Критикујући смјернице Института да не разматрају, или разматрају у веома ријетким случајевима, коришћење екстерних узбуњивача (тзв. звиждача), Лоб и Кори су још 1989. године предложили алтернативни оквир који укључује екстерне узбуњиваче због рјешавања етичког сукоба, уколико конфликт унутар организације не буду успјешно ријешен (Loeb и Cory, 1989). Америчка комисија за хартије од вриједности (U.S. Securities & Exchange Commission - SEC) успоставила је 2010. године Програм за заштиту узбуњивача (звиждача), у оквиру "Dodd-Frankin"-ог закона за подстицање појединаца да пријаве кршење савезног закона о безбједности. По том закону, узбуњивачи испуњавају услове за исплате између 10% и 30% прикупљених новчаних санкција ако извршена радња као исход има казну већу од милион америчких долара. Износ награде заснива се на одређеним факторима случаја, као што су (Boyle и Gaydon, 2019): (1) важност пружених информација, (2) степен сарадње, (3) степен до којег је узбуњивач слиједио или се мијешао у интерне политике усклађености, (4) износ камате за извршење, (5) ниво умијешаности у пријављену неправду и (6) вријеме између откривања и пријављивања неправде. Од свог конституисања, односни узбуњивачки програм показао се као веома значајан са импресивним резултатима, јер су наплаћене казне за прекршиоце износиле и преко 1,6 милијарди америчких долара (Boyle и Gaydon, 2019).

Креирање етичких стандарда и рјешавање етичких питања у свакодневној пракси је од великог значаја за развој управљачког рачуноводства. Етички стандарди доприносе већој препознатљивости и повећању кредибилитета управљачких рачуновођа и у том правцу би требало да се развија и управљачко-рачуноводствена пракса у Босни и Херцеговини.

ЗАКЉУЧАК

Рачуноводствена професија развијена је да би дала истиниту и поштену слику финансијског пословања организација. Стварање нетачне слике које је еквивалентно неетичком понашању, представља изобличавање функције рачуновође, што је довело до доношења одређених стандарда. Када се каже да је рачуноводство у кризи, мисли се прије свега на етичку кризу. Рачуноводствене

функције су сложене процедуре и неопходан је софистицирани скуп етичких принципа. Чињеница да су рачуноводствени стандарди проглашени од стране професије, оповргава тврдњу да у свијету бизниса нема потребе за етиком и помјера дискусију на један виши ниво, гдје се готово не прави разлика између онога што је етичко, законско и професионално понашање. Професионално понашање односи се на стандарде понашања који су у одређеној професији нормални и очекивани, и представљају подскуп етичког понашања, који се може под одређеним условима преклапати са законским понашањем. Стандарди пружају основу за професионалне и моралне процјене, одражавају објективност, уопштеност, практичност и дају основу за критичку процјену и оправданост поступака. Другим ријечима, стандарди пружају основу за саморегулацију управљачких рачуновођа. Међутим након одређеног периода примјене они би требали бити ревидирани и усклађени са новим тенденција у рачуноводственој професији. При томе, дио стандарда који се баве рјешавањем етичког сукоба назначавала поступке за рјешавање ситуација које укључују различите ставове или интересе. Међутим, етички сукоби се не могу ријешити само да би се постигао договор, што значи да се требају успоставити процедуре о томе како да се спорна професионална и етичка пракса преиспита, ревидира, разјасни и по том основу коригује и унаприједи.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Boyle, D. M., Gaydon, D. J. (2019). SEC Whistleblower Program Expands. Strategic Finance magazine. Преузето 21.01.2021. са <https://sfmagazine.com/post-entry/november-2019-sec-whistleblower-program-expands/>
- [2] Вујаклија, М. (1951). Лексикон страних ријечи и израза. Београд: Просвета.
- [3] Gellerman, S. W. (1986). Why "Good" Managers Make Bad Ethical Choices. Harvard Business Review, 64(4), 85-90.
- [4] Duska, R., Duska, B. S. and Ragatz, J., 2011. Accounting Ethics, Second Edition. John Wiley & Sons, Ltd.
- [5] Endenich, C., Trapp, R. (2018). Ethical Implications of Management Accounting and Control: A Systematic Review of the Contributions. Journal of Business Ethics, 163(2), 309-328.
- [6] IMA. (1997). Standards of Ethical Conduct for Practitioners of Management Accounting and Financial management.
- [7] IMA. (2017). Statement of Ethical Professional Practice. Преузето 04.02.2021. са <https://www.imanet.org/-/media/b6fb6eb74d964e6c9fe654c48456e61f.ashx?la=en>
- [8] Kulesza, C. S., Pollara, J. (2019). 100 Years and Counting: A History of the Institute of Management Accountants. Institute of Management Accountants (IMA)

- [9] Lee, T. (1995). The professionalization of accountancy - A history of protecting the public interest in a self-interested way. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 8(4), 48-69.
- [10] Loeb, S. E., Cory, S. N. (1989). Whistleblowing and management accounting: An approach. *Journal of Business Ethics*, 8(12), 903-916.
- [11] Малинић, Д. (2011). Етичка димензија квалитета финансијског извештавања. *Економика предузећа*, 59(5-6), 243-261.
- [12] Малинић, Д., Милићевић, В., Стевановић, Н. (2012). *Управљачко рачуноводство*. Београд: Економски факултет.
- [13] Maurice, J. (1996). *Accounting Ethics*. London: Pitman Publishing.
- [14] Moyes, G. D., Park, K. (1997). Chief financial officers' perceptions concerning the IMA's standards of ethical conduct. *Journal of Business Ethics*, 16(2), 189-194.
- [15] Стевановић, Н. (2001). *Управљачко рачуноводство*. Београд: Економски факултет.
- [16] Стевановић, Н., Малинић, Д., Милићевић, В. (2007). *Управљачко рачуноводство (пето издање)*. Београд: Економски факултет.
- [17] Стевановић, Н., Петровић, Т. (2016). *Управљачко рачуноводство*. Брчко: Економски факултет Брчко.
- [18] Тодоровић, З. (2018). *Кодекс етике за професионалне рачуновође и ревизоре*. Подгорица.
- [19] Шкарић- Јовановић, К. (2008). Етичко панашање менаџмента и рачуновођа – претпоставка поузданог финансијског извештавања. *Зборник радова 12. Конгреса: Задаци рачуноводствене, ревизорске и финансијске професије након потписивања споразума о стабилизацији и придруживану*. Теслић. 81-95.
- [20] Woelfel, C. J. (1986). Standards of Ethical Conduct for Management Accountants. *Journal of Business Ethics* 5. 365-371.

SUMMARY

Велике финансијске преваре и финансијска криза нарушили су вјеродостојност информација исказаних у финансијских извјештајима и тиме су значајно пољуљали повјерење у саму рачуноводствену професију. Показало се да законске и професионалне регулативе нису довољне, те да је једини начин враћања угроженог кредибилитета увођење и поштовање високих етичких стандарда. Другим ријечима, етика, као скуп широко прихваћених моралних норми и вриједности, иде даље од закона, односно покрива све оне ситуације које нису обухваћене законским и професионалним нормама, као и нејасне случајеве и правне празнине. Иако рачуновође имају бројне етичке одговорности, према себи, породици, професији, клијентима и компанији у којој раде, њихова примарна одговорност је одговорност према послу који обављају. Из тог разлога рачуноводствену функцију би требало држати одвојено од

остатка процеса управљања и ово није само етички здраво него и управљачки мудро, пошто је за доношење одлука у компанији важно имати што тачнију слику финансијског стања.

Прву кодификацију етичких стандарда за управљачке рачуновође дао је амерички Институт управљачких рачуновођа (Institute of Management Accountants - IMA), под називом "Стандарди етичког понашања за управљачке рачуновође". Касније 1997. године, у складу са постојећим потребама, Институт је публикувао ревидирани текст стандарда под насловом "Стандарди етичког понашања за практичаре управљачког рачуноводства и финансијског менаџмента", да би 2005. године, у жељу глобалних финансијских скандала и све веће потребе за директнијим етичким смјерницама, издао нови етички кодекс "Извјештај о етичкој професионалној пракси". Након придруживања Међународној федерацији рачуновођа (International Federation of Accountants - IFAC) 2013. године, ради усклађивања са међународних стандардима, Институт је 2017. годину објавио ревидирану верзију претходног етичког кодекса, који је ступио на снагу 1. јула 2017. године. У ревидираној верзији постојећи етички стандарди потпуније одражавају глобални обим управљачког рачуноводства, јер захтјевају да управљачке рачуновође допринесу етичкој култури и да интегритет професије ставе изнад личних интереса. Креирање етичких стандарда и рјешавање етичких питања у свакодневној пракси је од великог значаја за развој управљачког рачуноводства. Етички стандарди доприносе већој препознатљивости и повећању кредибилитета управљачких рачуновођа и у том правцу би требало да се развија и управљачко-рачуноводствена пракса у Босни и Херцеговини.